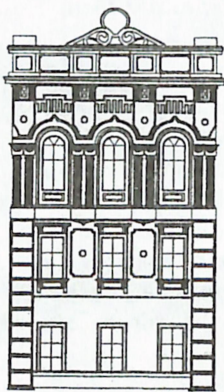

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Культура України

Випуск 6
Мистецтвознавство

Збірник наукових праць

Харків
2000

Бібліотека ХДАК
інв. № 437757

ОПРЯЖЕННЯ
КЖЕМГЛЯР

истоков русской народной оркестровой культуры. - М.,1987. - С.26. 8.Мирек А. История гармонно - баянной культуры в России с 1800 до 1941: Автореферат диссертации доктора искусствоведения. - М.,1983. - 32 с. 9.Комаренко В. Випуск молодих диригентів // Соціалістична Харківщина. - 1938. - 29 січня.

УДК 781.7:785(09)

В.М.Окидач

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРІПАЦЬКИХ ОРКЕСТРІВ В УКРАЇНІ

*Стаття цінна історичними матеріалами і аналізом розвитку
оркестрово-виконавського мистецтва України*

Процес радикальних суспільних перетворень в Україні, тісно пов'язаний зі сферою культури та мистецтва, зумовлює необхідність нового осмислення концептуальних підходів при розробці культурної стратегії самостійної демократичної держави. Оркестрове виконавство невід'ємне від культури, виступає як її структурна частина, органічно пов'язане з іншими частинами цілого, впливає на них і само піддається зворотному впливу. Перебуваючи в єдності, ціле (художня культура) і частина (оркестрове виконавство) переходять одне в одне, утворюючи складну діалектичну єдність, і разом з тим різняться, розвиваючи особливе до рівня всезагального, коли сутнісний розвиток частини (без її порушення) є як конкретним втіленням родової сутності цілого.

Оркестрове виконавство відіграло важливу роль у справі становлення та розвитку естетико-ціннісних аспектів художньої культури України, менталітету українського народу. Становлення оркестрового виконавства - вельми тривалий історичний процес, який мав декілька складових: музичний інструментарій, наявність певних умов суспільного та мистецького життя етносу, розвиток музичних жанрів, стилів та ін. Ці складові були рушійною силою, спонукали до спільного виконавства та створення засад колективної гри музикантів-інструменталістів. Все це в розвитку і зумовило виникнення такого унікального творіння людства як оркестр.

Так склалося, що теорія оркестрового виконавства мало вивчена. Якщо теоретичні засади загальної теорії виконавства діставали спорадичного висвітлення в різних наукових працях, деякі питання з'ясувалися в статтях та розвідках, то вивчення історії та теорії українського оркестрового виконавства перебувало у незадовільному стані. Оркестрова культура почала формуватися в Європі в XVII ст. На слов'янських землях музична культура

дворянських кіл поступово залучала все більш широкі верстви суспільства, проникаючи в провінційні кутки. Одночасно, з середини XVII ст., як відзначав видатний історик В.Ключевський, на суспільство «почала впливати іноземна культура, багата досвідом та знаннями» [2,13]. Починалося систематичне навчання музиці, яке в садибному середовищі, як і в столицях, набувало своїх специфічних ознак. А взагалі мода на так звану «домашню музику» виникла давно.

Звернувшись до історичних джерел, находимо, що ще київські князі за прикладом візантійських імператорів наймали танцюристів, співаків, музикантів. На думку В.Розанова, кріпацькі оркестри з'являються в маєтках вельмож та великих поміщиків «для усолоджування слуху господарів італійською музикою. В цьому виявлявся вплив італійської опери, яка швидко увійшла в моду при дворі» [5,5]. Зокрема, домашні оркестри за декілька десятиліть удосконалились у своєму мистецтві настільки, що затьмарили своєю майстерністю двірські оркестри, виконуючи складні симфонічні твори.

«Справа в тому, - писав Д.Рогаль-Левицький, - що музика при дворі, за всіма її якостями, залишалась весь час на рівні двірської розваги, а музика в домашніх умовах, завдяки присутності достеменних талантів, якими був багатий російський [читай: слов'янський - В.О.] народ, дуже скоро переросла в справжнє мистецтво» [4,33]. Інший музикознавець Л. Раабен висловлює думку, що за зразком двору і для задоволення своїх музичних потреб «великі вельможі, а потім і столичні та провінційні дворяни почали організовувати у себе оркестри та інструментальні капели». Він також дає відповідь, чому оркестри були кріпацькі: «...запрошувати до себе на службу іноземних виконавців міг далеко не кожний» [3,17].

Безсумнівно, що сімейно-побутове музикування було значною складовою частиною художньої культури України. В панських садибах організовувались оркестри із селян-кріпаків. Перші з них існували вже в XVII ст. Розквіт оркестрового виконавства був пов'язаний з експлуатацією безправних кріпаків-музикантів, які, крім своїх музичних обов'язків, нерідко виконували іншу роботу. Кріпацькі оркестри, які були перш за все обов'язковим атрибутом домашніх музикувань, відіграли величезну роль у розвитку музичної культури України. Вони стали першими осередками національного професіонального виконавства.

Протягом другої половини XVIII ст. кріпацькі оркестри набули поширення на Лівобережній Україні, чому сприяла музична обдарованість слов'янської людини. У Російській імперії кінця

XVIII та початку XIX ст. налічувалося декілька сотень кріпацьких оркестрів, значна частина яких була в Україні. Можливо, не всі оркестри мали належний професіональний рівень, але сама кількість їх свідчить про розмах музикування та культури, нечуваний для країн Західної Європи, і про те, що «вже на той час у Росії існувала високорозвинена культура оркестрової гри» [6,68].

Особливості історичного розвитку музично-культурного процесу в Україні протягом XIX ст. неможливо правильно зрозуміти без урахування величезного впливу домашнього музикування. Воно задовольняло природну потребу в музиці, яка завжди існувала в широких колах слов'янського суспільства. Родина, як своєрідна музична аудиторія, була тісно пов'язана з системою виховання, що існувала на той час. Навчання музиці та гра на музичних інструментах вважалися невід'ємною частиною виховання в родинах дворян та різночинної інтелігенції. Музикування було одним із суттєвих елементів домашнього побуту цих кіл.

На початку XIX ст. у побуті поширилася організація домашніх концертів, вистав, читання вголос літературних творів, бесід про музику та літературу. З другої половини XVIII ст. по всій Україні, а особливо на Лівобережжі, виникають кріпацькі оркестри та театри, які діяли в маєтках українських поміщиків і були своєрідними осередками музичної культури. Мистецтво кріпацьких оркестрів, як зазначають автори «Історії української музики», «нерідко сягало справді високої художності, основу їх репертуару складали твори видатних західноєвропейських композиторів» [1,17]. Таким чином, можна дійти висновку, що в галузі оркестрової музики Україна на першу половину XIX ст. була високорозвиненою оркестровою європейською державою з численними оркестровими колективами, які мали цікаві і складні програми, з досить розгалуженою системою гастрольної справи.

До середини XIX ст. музичне життя в Україні розвивалося на основі виваженої концепції, яка включала і теоретичні (морально-світоглядні) і суто організаційні питання; здійснення сімейних музичних вечорів мало міцну основу - місцеві творчі сили. Репертуар кріпацьких оркестрів, оркестрових колективів навчальних закладів, оперних театрів тощо свідчить, що слухачка аудиторія була всебічно ознайомена з творчими надбаннями різних національних композиторських шкіл Західної Європи та Росії, а виконавський рівень оркестрових колективів України був одним із найвищих в Європі.

Таким чином, головними причинами виникнення оркестрів в

Україні були: сприятливі умови розвитку музичного мистецтва; вплив італійської опери; музична освіта дворян; вивчення музики, зокрема інструментальної, у навчальних закладах; наслідування оркестрового виконавства, яке вже почало функціонувати в Росії; розвиток та поширення сімейно-побутового музикування; становлення гастрольно-концертної справи.

Список літератури

1. *Історія української музики*: В 6 т. Т.1 / Редкол.: М. Гордійчук та ін. - К., 1989.
2. *Ключевский В.* Западное влияние в России после Петра // В.Ключевский Неопубл. произ. - М., 1983. - С. 5-68.
3. *Раабен Л.* История русского и советского скрипичного искусства. - Л., 1978.
4. *Рогаль-Левицкий Д.* Беседы об оркестре. - М., 1961.
5. *Розанов В.* Русские народные инструментальные ансамбли. - М., 1972.
6. *Ямпольский И.* Русское скрипичное искусство: Очерки и материалы. Ч.1. - М.-Л., 1951.

УДК 78.071.2(477.54)"19":787.7

В.Г.Тоцька

ХАРКІВСЬКА КАПЕЛА КОБЗАРІВ ім. Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Досліджується історія утворення Харківської капели кобзарів і популяризації в 20-ті рр. ХХ ст. народного кобзарського мистецтва.

Українські кобзарі були культурною і політичною опозицією того часу, зберігачами народної пам'яті

Складна ситуація в Україні на початку 20-х років - наслідок кризової політики воєнного комунізму і різкого впровадження НЕПу. Слід відзначити особливу зацікавленість нової влади не лише політичною, економічною сферами, а також духовним життям України. Більшовицька влада використовувала функції культури для потреб офіційної ідеології. Це призвело до змін форм, методів, підходів до народного мистецтва. Мистецтво стає засобом політосвітньої роботи, створено спеціальний орган - Головполітосвіту, головні функції якого - контроль і цензура в культурі. Після Жовтневої революції розвивається масове мистецтво: хорове, оркестрове, ансамблеве. Вокальна музика, народна пісня завжди були доступними, зрозумілими та улюбленими жанрами не лише селян, а і інших різних верств населення.

Радянська влада порушила питання про використання народних пісень та інструментів в політосвітній і музично-виховній роботі. Керівні органи влади всіляко підтримували масовість і одноманітність, заміну традиційних жанрів народної творчості новою масовою пролетарською культурою. Виникло протистояння «старої» та «нової» культур, на сторінках газет та журналів велися дискусії про різницю між «пролетарською» і «селянською» культурами. Українське село зберігало свої націо-